

УДК 341: 355. 232

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-2-15>

Роман МІШЕНЮК,

orcid.org/0000-001-8566-353X

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри загальновійськових дисциплін

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

(Хмельницький, Україна) rmishenyuk@gmail.com

ПОЗИЦІОНУВАННЯ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті представлено узагальнений аналіз значення прикордонних військових дисциплін у формуванні професійних компетенцій у процесі професійної підготовки майбутніх прикордонників. Проблема підготовки офіцерів Прикордонної служби України висвітлюється загальною проблемою забезпечення системи освіти спеціалістами високого рівня компетентності. Були проаналізовані наукові роботи на запропоновану тему, які представлені на основі теоретичних та практичних напрацювань науковців Державної прикордонної служби України. Метою пропонованої статті було здійснення узагальненого аналізу сутності та специфіки професійної підготовки за дисциплінами згідно освітньо-професійної програми «Безпека державного кордону».

З метою розкриття проблеми, викладеної в статті, було детально проаналізовано зміст ключових нормативно-правових документів Державної прикордонної служби України.

У подальшому було проаналізовано специфіку освітнього середовища в Національній академії Держприкордонслужби України та визначено зміст процесів його реформування у вищому військовому навчальному закладі.

Представлено важливість транскордонних дисциплін за освітньо-професійною програмою «Безпека державного кордону», зокрема: значна частина освітньої діяльності представлена такими видами діяльності як стажування, семінари, практичні заняття, навчальні курси, а також тренінги з рольовими іграми та стрільба; специфічним навчальним дисциплінам, що належать до професійної складової у підготовці майбутніх прикордонників, притаманна характеристика поєднання концепцій, положень і парадигм кількох наук чи наукових галузей (психології, управління, тактики, вогневої підготовки та права); надання можливостей майбутньому офіцеру-прикордоннику щодо розуміння сутності майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: *майбутні прикордонники, професійна підготовка, професійна компетентність, прикордонні військові дисципліни, прикордонна служба, вища освіта.*

Roman MISHENIUK,

orcid.org/0000-001-8566-353X

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of General Military Disciplines

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytsky

(Khmelnysky, Ukraine) rmishenyuk@gmail.com

POSITIONING OF GENERAL MILITARY EDUCATIONAL DISCIPLINES IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE BORDER OFFICERS

The article presents a generalized analysis of the importance of border military disciplines in the formation of professional competencies in the process of professional training of future border guards. The problem of training officers of the Border Guard Service of Ukraine is highlighted by the general problem of providing the education system with specialists of high level of competence. Scientific works on the proposed topic were analysed, which are presented on the basis of theoretical and practical work of scientists of the State Border Guard Service of Ukraine. The purpose of the proposed article was to carry out a generalized analysis of the nature and specifics of professional training in disciplines according to the educational and professional program «State Border Security».

In order to reveal the problem outlined in the article, the content of key legal documents of the State Border Guard Service of Ukraine was analysed in detail.

Subsequently, the specifics of the educational environment at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine were analysed and the content of the processes of its reform in the higher military educational institution was determined.

The importance of cross-border disciplines in the educational-professional program «State Border Security» is presented, in particular: a significant part of educational activities is represented by such activities as internships, seminars, practical classes, training courses, role-playing trainings and shooting; specific academic disciplines that belong to the professional component in the training of future border guards, are characterized by a combination of concepts, provisions and paradigms of several sciences or scientific fields (psychology, management, tactics, fire training and law); providing opportunities for the future border guard officer to understand the essence of future professional activity.

Key words: future border guards, professional training, professional competence, border military disciplines, border service, higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні системи освіти повинні функціонувати в гармонії з усіма соціальними інститутами суспільства. Освіта враховує запити ринку праці, а ринок праці визначає тенденції в економічній та соціально-культурній сфері. При такому підході освіта – це середовище, яке готує нове покоління до існування в суспільстві, до задоволення своїх потреб тощо.

Вища освіта нині перебуває у суперечливій ситуації: з одного боку, є потреба у професійній майстерності майбутніх спеціалістів, з іншого боку – нездатність цієї освіти забезпечити відповідний рівень підготовки. Перша проблема – це поява нового освітньо-інформаційного напрямку, який формулює нові вимоги не лише до кваліфікованих працівників, а й до громадян держави в цілому.

Аналіз досвіду підготовки фахівців у секторі безпеки та оборони в Україні показує, що проблемам професійної підготовки зазначених спеціалістів приділяється увага. Зазвичай, однак, ця увага зосереджена на впровадженні інновацій у навчальний процес, оновленні змісту навчальних дисциплін, створенні навчальних планів, освітньо-професійних програм за конкретними спеціальностями тощо.

Представлена стаття присвячена проблемі впровадження змісту обов'язкових предметів у підготовці майбутніх прикордонників за спеціальністю «Безпека державного кордону».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Логіка наукового дослідження вимагає на початкових етапах звернення до джерельної бази викладеної проблеми. Проаналізовано наукові праці вчених, які досліджували різні аспекти запропонованої проблеми: від дидактичних особливостей практичного навчання майбутніх прикордонників до змісту їх підготовки.

Педагогічні умови підготовки військово-організаторських здібностей розглядаються в роботі Ю. Дем'янюка, який уважно вивчав основи організаційного процесу в прикордонній службі (Дем'янюк, 2010).

В. Березюк проаналізував вимоги та специфіку цього виду підготовки у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства як практичні заняття з дисципліни «Основи тактики несення прикордонної служби» (Березюк, 2013).

С. Кубіцький розкрив питання формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Ця робота відноситься до сфери підготовки фахівців військових формувань України (Кубіцький, 2002).

А. Мисик є автором численних наукових праць з питання підготовки прикордонників, у тому числі методики проведення практичних курсів з тактики прикордонників (Мисик, 2004).

Також варто відзначити досягнення Д. Іщенка (Іщенко, 2002), О. Фігури (Фігура, 2004), А. Філіпова (Філіпов, 2002).

Метою статті є аналіз змісту блоку військово-прикордонних дисциплін з метою формування професійної компетентності майбутніх прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пріоритетними орієнтирами для працівників органів охорони державного кордону є насамперед закони, розпорядження та розпорядження. При створенні цих документів враховуються особливості роботи кафедри, вимоги суспільства та залучення різноманітних спеціалістів. Такими документами є Закон України «Про державний кордон» (Закон Про держкордон, 1991) та Закон України «Про Державну прикордонну службу України» (Закон Про ДПСУ, 2003) та Національна безпека (Закон Про нацбезпеку, 2018). Аналіз змісту статей цих законів показує, що основним завданням відомства є не лише охорона та оборона державного кордону, а й підготовка відповідних спеціалістів.

Сучасна освітня система перебуває в стані потрясіння, оскільки недостатньо дати фахівцеві певний обсяг знань і виробити набір умінь і навичок. Представник будь-якої галузі чи сфери, особливо державного сектору, повинен бути компетентним. Компетентність є дуже популярним і широким терміном в освітній науці, але він досить розширений для визначення того, яка компетентність є результатом навчання.

Перед освітньою системою стоїть надзвичайно складне завдання: сформувати у представника професії набір компетенцій у мінливості сучасного суспільства, підвищити інформативність, а це впливає на зміст освіти та загалом на переосмислення освітньої парадигми. .

Перед прикордонниками постає ряд завдань, які охоплюють широкий спектр і відображають управлінські процеси, передачу знань і досвіду, психологічні навички, самоосвіту тощо.

Прикордонна служба здійснює підготовку офіцерів на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ). Цей вищий військовий навчальний заклад має глибоку історію та високий рівень методично-педагогічної бази. Завдяки цьому потенціалу керівництво академії може здійснювати процеси модернізації та реформування. Першим етапом таких трансформаційних процесів став перегляд переліку спеціалізацій майбутніх прикордонників. Ці спеціальності пропонувалося розширити, додавши до існуючих («Автомобільний транспорт», «Безпека державного контролю», «Філологія», «Правоохоронна діяльність») спеціальності «Телекомунікації», «Психологія». Другим етапом було створення конкурентоспроможних освітньо-професійних програм і навчальних планів. Наступним кроком є підвищення компетентності науково-педагогічних кадрів академії прикордонної служби.

З метою пропонованої статті сформульовано завдання для аналізу блоку військово-педагогічних прикордонних предметів за предметом «Безпека державного кордону». Ця спеціальність є найпопулярнішою і чисельною з усіх представлених в академії.

За цією спеціальністю необхідно підготувати прикордонника, який знає і розуміє завдання забезпечення безпеки на державному кордоні. Оскільки безпека є темою, яка розглядається як на національному, так і на міжнародному рівні, академічний та навчальний склад академії прикордонної служби викладає низку профільних дисциплін, які можуть скласти професійну компетенцію майбутніх прикордонників. Такими дисциплінами (так звана військова компонента) є: «Теорія і практика прикордонної служби», «Прикордонний контроль», «Загальна тактика», «Основи забезпечення бою», «Основи кінології», «Основи кінології», «Фізична освіта», правове забезпечення прикордонників, морально-психологічне забезпечення, основи управління персоналом, інженерне забезпечення прикордонників та ін.

Якщо проаналізувати наведені вище дисципліни, що належать до професійної складової у підготовці майбутніх прикордонників, то вони виявляються на межі поєднання детермінацій та парадигм кількох наук чи наукових галузей. Це і психологія, і управління, і тактика, і вогнева підготовка, і право. Такий підхід не лише підтверджує міждисциплінарний зв'язок у навчальному процесі академії прикордонної служби, а й враховує вимоги освітньої системи. Маючи таке розуміння в розвитку військових прикордонних дисциплін, можна сформувати високий рівень професійної компетентності майбутніх прикордонників. Слід зазначити, що ретельний аналіз навчального плану спеціальності «Безпека державного кордону» дозволив сформувати Ще один важливий висновок можна зробити з вищезазначених дисциплін: особливості підготовки майбутніх прикордонників. Значну частину навчання становлять стажування, семінари, лабораторні курси, навчальні курси, а також екскурсії та зйомки. Такий підхід враховує вимоги авторитетних документів Прикордонної служби України та Міністерства освіти і науки з метою орієнтації на практичну підготовку майбутніх фахівців.

Важливість дисциплін військової прикордонної підготовки у підготовці професійної компетентності майбутніх прикордонників є першочерговою. Професійна кваліфікація зазначених посадових осіб відрізняється від кваліфікації рятувальників, фельдшерів та педагогів через специфіку їх професійної діяльності. Тільки дисципліни військової прикордонної підготовки дозволяють майбутньому прикордоннику зрозуміти суть майбутньої професійної діяльності. Усі роки навчання у курсантів-прикордонників – це формування мислення та свідомості прикордонника, адже всі зміни в домашньому та професійному житті можливі лише через зміни свідомості та мислення.

Професійна компетентність майбутніх прикордонників є інтегративною рисою, що включає такий важливий елемент, як стаж роботи. Досвід не можна прочитати в науковій чи нормативно-правовій літературі, а лише сформувати. Важливість дисциплін військової прикордонної підготовки полягає саме у вмінні формувати досвід у майбутніх прикордонників. Наприклад, дисципліна «Тактика прикордонної служби» втрачає свою «педагогічну привабливість», якщо її викладають лише для теоретичної підготовки. Курсантам-прикордонникам пропонуються різноманітні форми практичної підготовки, від звичайних семінарів до моделювання позапрограмних та програмних варіантів.

Таким чином, вищезазначені дисципліни фахового підрозділу в НАДПСУ за своєю специфікою створюють можливості для побудови квазіпрофесійного середовища для прикордонних курсантів. Формування професійних навичок шляхом викладання транскордонних дисциплін можливе також через технічне забезпечення, яке супроводжує навчальний процес: навчальні матеріали, тренажери, тренажери, інформаційно-комунікаційні засоби тощо.

Можна констатувати, що потенціал військових прикордонних дисциплін, представлених на спеціальності «Охорона державного кордону», для

вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх прикордонників є потужним.

Висновки. Проблема, запропонована в науковій статті, є ще одним підтвердженням глибоких і необхідних змін, які відбуваються в системі вищої освіти, зокрема у старшому військовому. Усі університети мають реагувати на вимоги сьогодення: специфічне професійне середовище, ринок праці, міжнародне співробітництво, питання державної безпеки тощо. Прикордонна служба є прикладом установи з особливим соціальним статусом і низкою важливих професійних завдань для кожного громадянина сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березюк В. П. Особливості проведення практичних занять з тактики прикордонної служби. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки* / [гол. ред. В. В. Райко]. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2013. 4(69). С. 26–33.
2. Дем'янюк Ю. А. Формування військово-організаторських умінь у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2010. 20 с.
3. Іщенко Д. В., Філіпов А. Ф. Основи військової педагогіки. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ПВУ, 2002. 106 с.
4. Кубіцький С. О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2002. 19 с.
5. Мисик А. Б., Ключак А. М., Фігура О. В. Методика підготовки та проведення комплексних практичних занять з тактики та фізичної підготовки з підрозділами Державної прикордонної служби України : навчально-методичний посібник. Хмельницький : Видавництво АДПСУ, 2004. 188 с.
6. Про державний кордон України : Закон України від 4 листоп. 1991 р. № 1777-XII. Комп'ютерна інформаційно-правова система «Ліга». URL: www.liga.net (дата звернення: 11.12.2020).
7. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. Зі змінами ; ост. ред. 13 січ. 2011 р.
8. Про національну безпеку України : проект закону України від 28.02.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531 (дата звернення: 03.01.2021).

REFERENCES

1. Berezyuk, V. P. (2013). Osoblyvosti provedennya praktychnykh zanyat' z taktyky prykordonnoyi sluzhby. [Features of practical classes on border service tactics]. Collection of scientific works of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. *Series: pedagogical and psychological sciences* / [ch. ed. VV Raiko]. Khmelnytsky: NADPSU Publishing House, 2013. №4 (69). P. 26–33 [in Ukrainian].
2. Demyanyuk Yu. A. (2010). Formuvannya viys'kovo-orhanizators'kykh umin' u maybutnikh ofitseriv Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. [Formation of military-organizational skills in future officers of the State Border Guard Service of Ukraine]: author's ref. dis. ... cand. ped. Sciences: 13.00.04. Nat. acad. State. border. service of Ukraine named after B. Khmelnytsky. Khmelnytsky, 2010. 20 p. [in Ukrainian].
3. Ishchenko D. V., Filipov A. F. (2002). Osnovy viys'kovoyi pedahohiky. [Fundamentals of military pedagogy]. Khmelnytsky: Nat. acad. PVU, 2002. 106 p. [in Ukrainian].
4. Kubitsky S. O. (2002). Systema otsinyuvannya hotovnosti maybutnikh ofitseriv do profesynoyi diyal'nosti. [System of assessment of readiness of future officers for professional activity]: author's ref. dis. for science. degree of Cand. ped. Science: special. 13.00.04 "Theory and methods of professional education". K., 2002. 19 p. [in Ukrainian].
5. Mysyk A. B., Klochak A. M., Figure O. V. (2004). Metodyka pidhotovky ta provedennya kompleksnykh praktychnykh zanyat' z taktyky ta fizychnoyi pidhotovky z pidrozdilamy Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. [Methods of preparation and conduct of complex practical classes on tactics and physical training with units of the State Border Guard Service of Ukraine]: textbook. Khmelnytsky: ADPSU Publishing House, 2004. 188 p. [in Ukrainian].
6. Pro derzhavnyu kordon Ukrayiny. [On the state border of Ukraine]: Law of Ukraine of November 4, 1991 № 1777-XII. Computer information and legal system "League". URL: www.liga.net (access date: 11.09.2020). [in Ukrainian].
7. Pro Derzhavnu prykordonnu sluzhbu Ukrayiny. [On the State Border Guard Service of Ukraine]: Law of Ukraine of April 3, 2003 № 661-IV. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2003. № 27. Art. 208. With changes; ost. ed. Jan 13 2011. [in Ukrainian].
8. Pro natsional'nu bezpeku Ukrayiny. [On the national security of Ukraine]: the draft law of Ukraine of February 28, 2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63531 (access date: 20.09.2020). [in Ukrainian].